

Психологія релігії

Оксана Матласевич – доктор психології, завідувач кафедри психології НаУКМА, практикуючий психолог, психотерапевт, гештальт-терапія, схематерапія, терапія відповідальності,
асоційований член ISST

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «РЕЛІГІЯ»

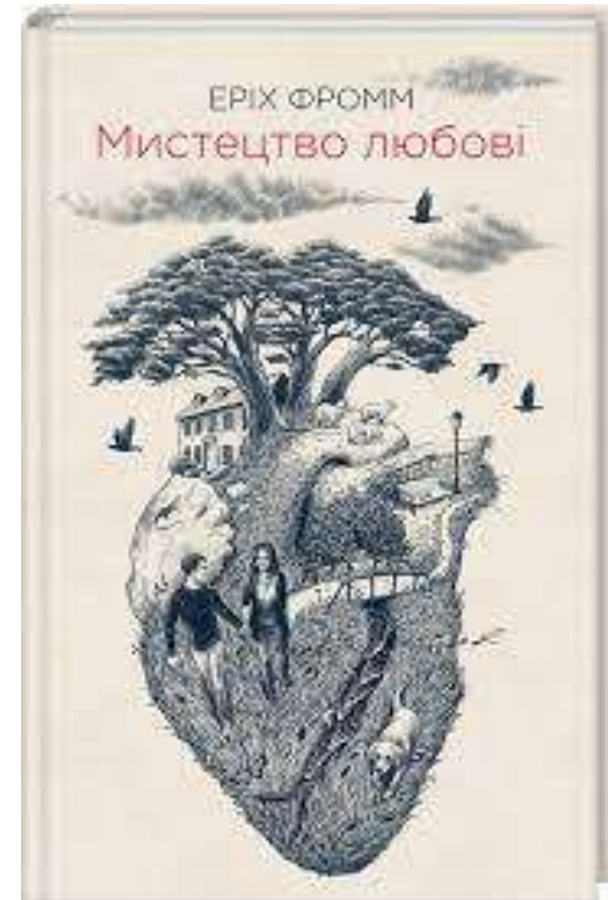
Початково термін „релігія” був уведений давньоримським політиком, філософом, оратором Марком Тулієм Цицероном (106 – 43 до н.е.).

Уважається, що це поняття походить від латинських слів:

- ***„religio” – совісність, благочестя, набожність, предмет культу;***
- ***„religare” – пов’язувати, прив’язувати;***
- ***„relegere” – повертатися, обдумувати, боятися.***

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «РЕЛІГІЯ»

- „Релігія – це зв’язок із Богом через благочестя”
- „Під релігією я розумію будь-яку групову систему мислення і дій, **які дають можливість індивіду осмислено існувати** і яка визначає об’єкт для відданого служіння. Фактично не було такої культури, і, мабуть, ніколи не буде, – у якій не існувало б релігії в такому широкому смислі слова” (Е.Фромм)

ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЇ У ПСИХОЛОГІЇ

- Психологія релігії вивчає всі психологічні аспекти релігії як форми суспільної свідомості.
- Психологія розглядає релігію **як різновид ціннісно-орієнтаційної діяльності людини, що виявляється у формуванні та функціонуванні ціннісно-орієнтаційної сфери людської психіки, яка відіграє визначальну роль у мотивації поведінки, учинків.**

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ РЕЛІГІЇ У ПСИХОЛОГІЇ:

Психологія релігії розглядає релігійність у двох ракурсах:

- **мотиваційний аспект** виникнення, формування, розвитку, функціонування релігії – усе те, що навертає людину до релігії, що приваблює в ній;
- психологічні **особливості функціонування релігії**, її впливів на психіку людини, а відповідно, і на людські взаємини.

У цьому аспекті реалізується *психокорекційна, психопрофілактична і психотерапевтична* роль релігії.

Психокорекційна, психопрофілактична і психотерапевтична функції релігії

- Релігія допомагає людині впевнено досягати важливих цілей,
- Зберігати психічну рівновагу та цілісність у нападах гніву, ненависті;
- Сприяє розрядці негативно забарвлених (тривожно-невпевнених, налякано-песимістичних тощо) емоційних станів
- І стимулює позитивні (впевнено-оптимістичні, піднесено рішучі) стани.

*«Благословенний Бог і Отець Господа нашого Ісуса Христа,
Отець милосердя й Бог потіхи всілякої,
що в усякій скорботі Він нас потішає,
щоб змогли потішати й ми тих,
що в усякій скорботі знаходяться,
тією потіхою, якою потішує Бог нас самих»*

(1 Кор. 1: 3-4)

Коротка характеристика

- ***учителі предметів духовно-морального спрямування:***

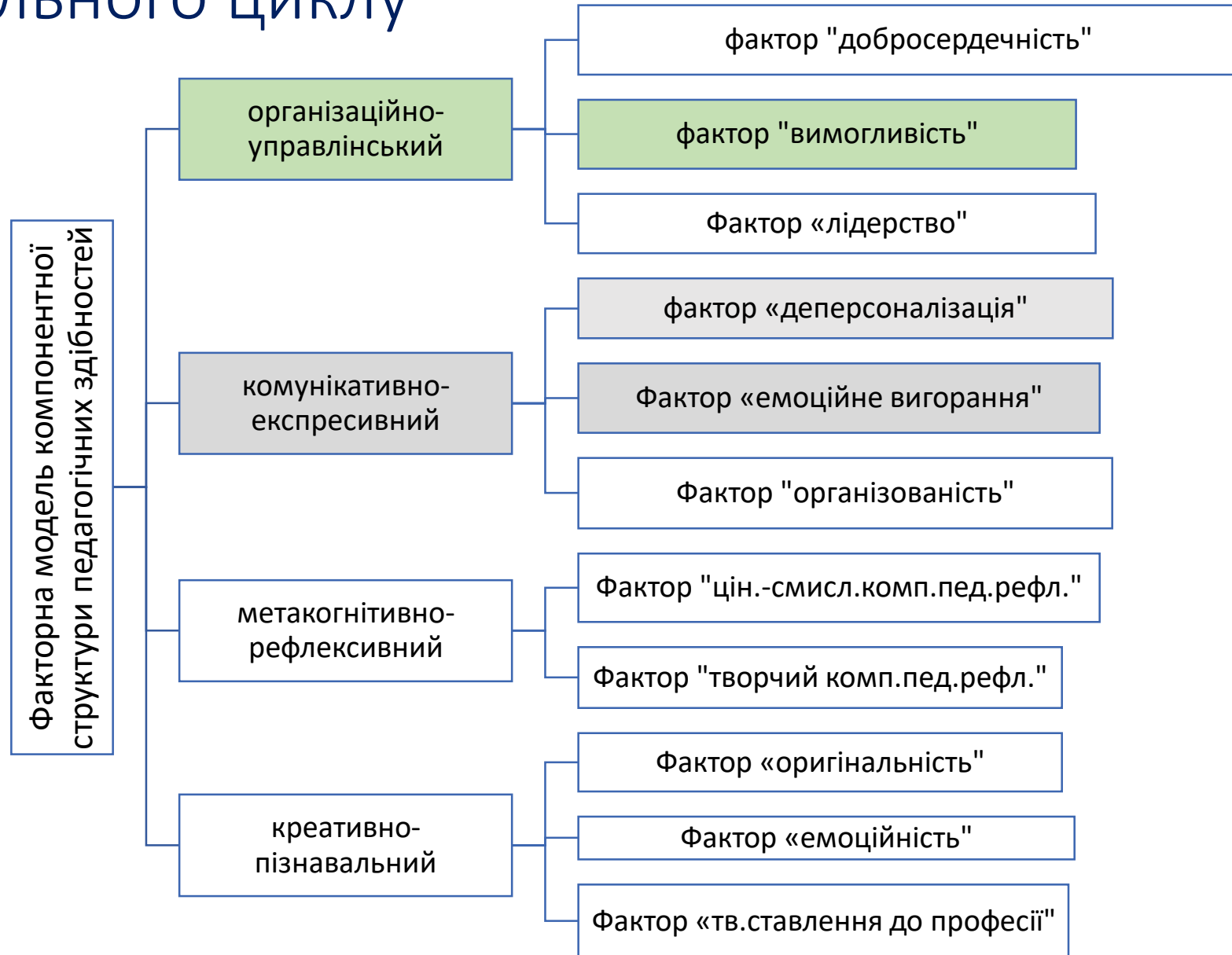
- є прихильниками педагогічного співробітництва;
- на відміну від учителів предметів загального циклу, їм легше встановлювати контакти з людьми, вони не обмежують коло своїх знайомств, часто проявляють ініціативу у спілкуванні;
- проявляють більшу залежність від людей, що, певною мірою, призводить до деформації їхніх стосунків з учнями, батьками та колегами (ознаки деперсоналізації);
- переважно задоволені своєю працею;
- доволі креативні, мають високі показники уяви, порівняно найвищі показники педагогічної рефлексії;
- проявляють порівняно більший інтерес до загадкових і таємничих явищ, у сприйнятті яких віра відіграє значно більшу роль, ніж знання.

- ***Учителі предметів загального циклу:***

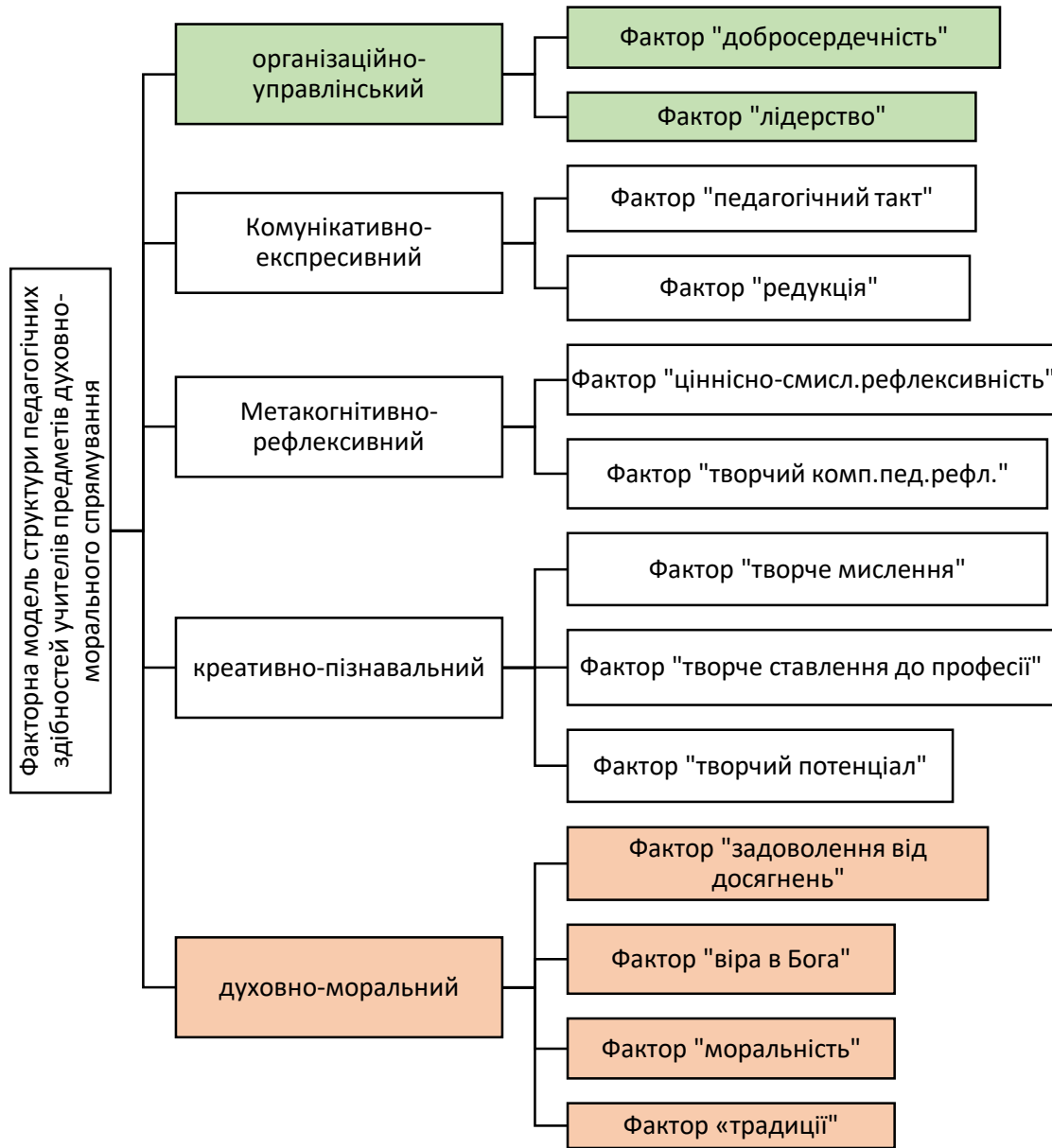
- характеризуються поміркованим ставленням до співпраці з учнями на уроці, у них може простежуватися негативне ставлення до організації спільної діяльності;
- часто уникають прояву самостійних рішень та ініціативи, у проявах лідерства є більш владними (причому владність зростає зі збільшенням педагогічного стажу), більш упевненими у собі порівняно з учителями предметів духовно-морального спрямування;
- велика частина незадоволені своєю працею;
- мають низькі показники оригінальності, уяви, порівняно найнижчі показники педагогічної рефлексії.

Факторна модель педагогічних здібностей учителів предметів загального циклу

Факторна модель педагогічних здібностей учителів предметів духовно-морального спрямування

Як підтримка інших може стати служінням кожного учителя?

Допомога тим, хто перебуває у кризі, може бути надзвичайно важливим складником практичного служіння.

У цьому аспекті **перед педагогами стоїть 2 завдання:**

- *навчити людей правильно поводитися у кризовій ситуації;*
- *навчити їх допомагати іншим.*

Основні принципи успішної реабілітації можна викладати і в проповідях, і під час навчання.

У більшості випадків причина, через яку люди не бажають допомагати у таких ситуаціях, полягає в тому, що **вони почуваються непідготовленими**: не знають, що їм робити чи казати.

В такі моменти кожен служитель чи професійний консультант відчуває муки неадекватності.

Учитися ніколи не пізно, і наші вміння завжди потребують вдосконалення.

ПОНЯТТЯ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ

- *Німецьке* – означає «дозволяти», «хвалити», «любити».
- *Англійське* – довіряти, шанувати, одобрювати.
- *Грецьке* – довірити себе комусь, ризикуючи собою, слухатися, бути переконаним.
- *Єврейське* – від слова істина.
- *Латинське* – посвідчення довірою.

Отже, релігійна віра передбачає такі **основні властивості**: довіряти своє серце, любити, одобрювати, прагнути до моральності.

ОСНОВНІ ВЛАСТИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ

- **Довіряти** – означає «визнавати певну істину, не зважаючи на відсутність доказів».

У цьому розумінні віра є ефективнішою за мрії, надії і навіть упевненість. Вона дозволяє вийти за межі індивідуальних можливостей окремої людини і подолати сумніви, надаючи дієву допомогу в будь-яких обставинах.

- **Надія** є надзвичайно потужним мотивом людської активності, оскільки стверджує віру, уселяє впевненість. Водночас, порівняно з вірою, надія – підтримка більш слабка, оскільки вона оживає за найменшої ймовірності удачі, але може зникнути.
- **Упевненість** вимагає високої ймовірності успіху і передбачає збіг багатьох умов, які далеко не завжди можуть бути реалізованими.

ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВІРА»

Можна окреслити **два значення поняття віри**.

- 1) Перше – це **віра в кого-небудь чи що-небудь** через визначення їх істинності та цінності, наприклад, віра в Святу Трійцю.
- 2) Друге значення віри – це **довіра**.

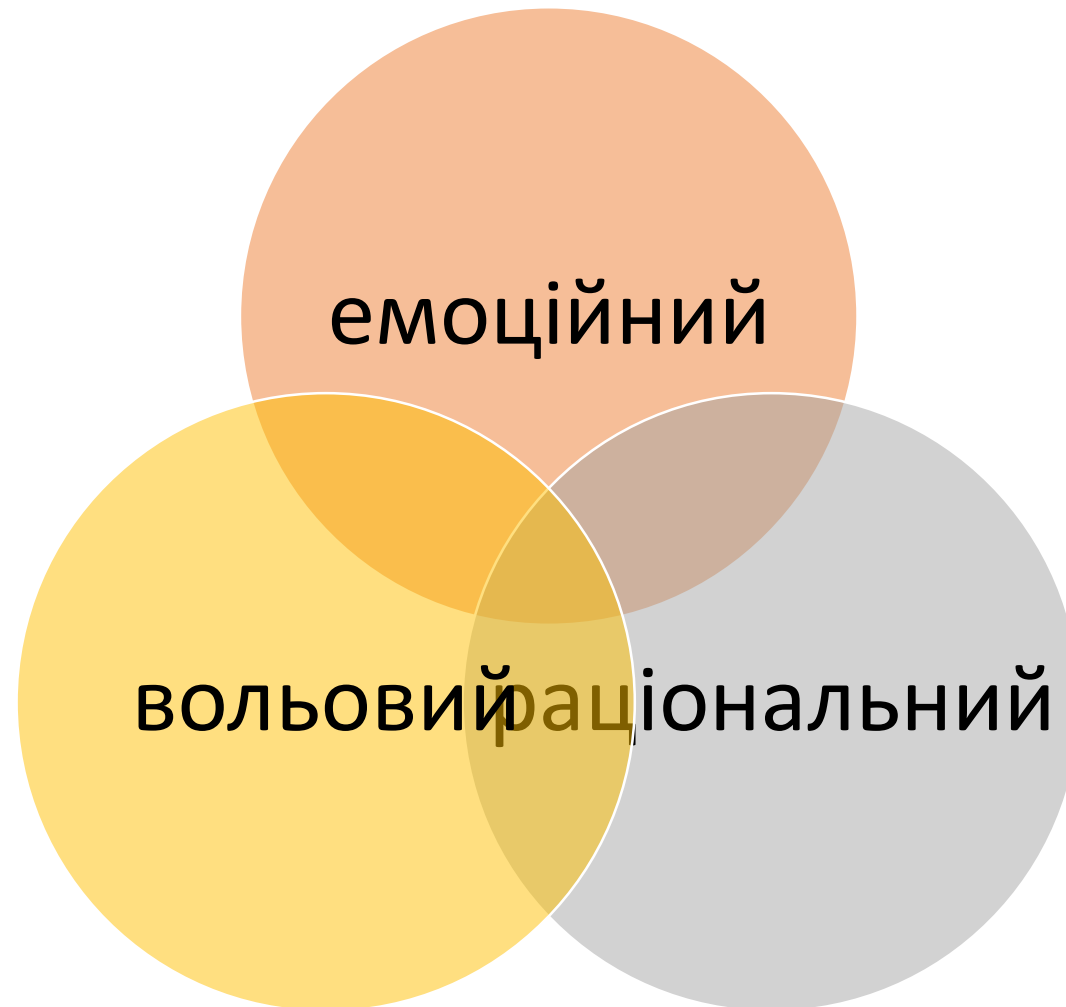
В основі **потреби віри** лежить вроджене **прагнення людини до саморозповсюдження** (самотрансценденції) за межі своїх можливостей і знання.

У людини іноді не вистачає ні сили, ні можливостей щось зробити. Тоді потрібен хтось, достатньо схожий, щоб її зрозуміти, і достатньо всемогутній, щоб виконати те, що їй не під силу.

Віра – це готовність діяти заради мети, досягнення якої заздалегідь не гарантоване.

КОМПОНЕНТИ РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ

Віра є своєрідним посередником між почуттям і знанням.

Типи релігійної віри

емоційний

- Стан найвищої зацікавленості людини
- Домінують відчуття, емоції

інтелектуальний

- Моральний
- Властива ідея закону, його дотримання як шанс наблизитися до Бога

вольовий

- Дотримання культово-ритуальних приписів, аскетичних самообмежень
- Щирість, якій

Віра ґрунтується на індивідуальному релігійному досвіді людини.

До народження. *Пренатальний період*

Переважає більшість науковців зараховує пренатальний період до періоду абсолютної безрелігійності. Проте деякі автори підкреслюють екзистенційний характер переживання спілкування дитини цього періоду з Богом.

0 – 1 р. Немовлята

- Уважають, що це теж час абсолютної безрелігійності. Однак саме звідси все починається. Ю.Макселон поділяє розвиток релігійності цього етапу на дві фази: **арелігійну фазу** та **фазу квазірелігійної поведінки**. Перша фаза є своєрідним психологічним фундаментом розвитку релігійної віри. У цьому віці залежно від доброти матері та інших людей у дитини зароджується **прадовіра – психологічний фундамент розвитку релігійності**, що дозволяє їй долати страх, бути відкритою для оточення.
- Якщо дитина почувається вільно у храмі, школі і не виявляє грубого обмеження своїх дій, у неї відбувається перенесення образу власного дому на храм, що є передумовою формування «правдивої», автентичної віри, замість гіпертрофованого розвитку нормативної сфери.
- Період прадовіри (0 – 7 міс.),
- період квазірелігійної поведінки (7 міс. – 1,2 – 1,5 р.)

1 – 3 р. *Раннє дитинство*

- Період раннього дитинства за Ч.Валесом поділяється на *фазу релігійності «за матір'ю»* (1,2 - 1,5 р.) та *фазу розвитку передумов індивідуальної релігійності*.
- Негативні реакції та агресія з боку старших у відповідь на періодичні знеохочення дитини щодо релігійної практики призводить до перенесення малюком негативу не тільки на «безпосередніх кривдників», але й на весь процес богослужіння.
- За позитивного емоційного розвитку релігійності Бог починає ототожнюватися з любов'ю, захистом, але, коли дорослі помиляються, – може викликати страх. Розвиток невротичного сприймання Бога малюком потребує корекції

3 – 6 р. Дошкільнята

- Формується Я-концепція. Відбувається, з одного боку, посилення залежності дитини від матері, а з іншого – простежується прагнення заявити про себе як про особистість, з якою варто рахуватися.
- На початку цього етапу в малюка спостерігається підвищення інтересу до Бога і, водночас, періодичне знеохочення до Божої служби та молитви.
- Посилити довіру можна, акцентуючи увагу дитини на любові Бога до неї, на болю, що відчуває Бог через подібну поведінку.
- Це вік запитань. Виникають питання екзистенційного характеру, роздуми над біблійними подіями, а чому? **Посилюється страх перед смертю.**
- Уявлення про Бога носить чуттєво-уявний характер. Зростає зацікавленість обрядами, релігійними діями.

6 – 10 – 11 р. *Молодший шкільний вік*

- Розпочинався він із так званої соціальної кризи семирічних, поряд із якою в дітей із християнських родин спостерігається і *релігійно-духовна криза*. Її спричиняє **зіткнення двох реалій: соціальної та духовної**.
- Спостерігається посилення плаксивості.
- Криза має успішне завершення за умов, коли дитина набуває досвіду адекватного реагування на негативні зовнішні подразники.
- Характерним для цього періоду є *перенесення рис свого батька, матері, родичів, священнослужителів на Бога*.

11 – 16 р. *Підлітковий вік*

- Це складний період не тільки у психологічному, а й в релігійному плані. **Посилюється критичність оцінок, суджень, деяких виявів релігійності. Відбувається розгубленість і неспокій у світосприйнятті та світогляді, зменшення авторитету старших і зростання цінності власного вибору** через акцентуацію на власній позиції та впливі оточення. Статеве дозрівання є віссю, навколо якої формується самосвідомість.
- **Розвиток чуттєвості, абстрактного мислення** пробуджує *персоніфіковане уявлення Божого образу. У цей час формується довіра до Бога як джерела особистісних виборів.*
- Спостерігається зосередження на зовнішніх проявах моральних норм.
- Для нормального формування релігійності рекомендують акцентувати увагу підлітка на безумовній любові Бога

16 – 22 р. Юнацький вік

- З одного боку, цей період є ніби продовженням попереднього, а з іншого – привертає увагу **загостренням проблеми соціального вибору особистості**. Спостерігається підвищення інтересу до психології та філософії, але вивчення цих дисциплін носить хаотичний характер. Внутрішня конфліктність і нестійкий характер пізнавальної діяльності, пов'язана з юнацьким нігілізмом, може призвести до розвитку конфронтаційного характеру подання релігійних догм та вчень.
- У цей період сприймання Бога набуває яскраво виражених *відмінностей у хлопців та дівчат*. Для хлопців більш сприйнятним є образ Бога-Творця, для дівчат – образ Бога-Любові.
- Молитва в цьому віці має, як правило, вид конкретних прохань, а Бог – це чарівник, який виконує певні бажання.
- На цьому етапі найчастіше спостерігається два види релігійного становлення особистості:
  - 1) формування цілковитої довіри до релігійних догм;
  - 2) відходження від ортодоксального вчення шляхом пошуку ідеального буття. Розчарування юнака в невідповідності очікуваного дійсності лежить в основі поширеного явища серед випускників – «бунту проти Бога».

РЕЛІГІЙНІ КРИЗИ

Під *релігійною кризою* розуміють *прикий емоційний стан внутрішнього напруження, який безпосередньо викликаний більшим чи меншим розладом релігійного життя.*

Виокремлюють **4 типи релігійний криз.**

- ***Криза типу А (молодості).*** Найбільше вражає молодих людей. Проявляється у занедбанні релігійних обов'язків і догматичні сумніви. Погіршення настрою. Молитви або закинуті зовсім або механічні.
- Найкращий спосіб подолання кризи – роздуми, розмови з вірянами.
- ***Криза типу В (драматичності).*** Знижується ретельність у виконанні релігійних обов'язків. Головною причиною є драматичні життєві ситуації. Молитва містить лише прохання, яка, однак, є найкращим засобом для виходу з кризи.
- ***Криза типу С (ослаблення емоційного зв'язку).*** Знижується інтенсивність виконання релігійних обов'язків. Причини: світське життя, драматичні ситуації, ослаблення емоційного зв'язку з Богом, людина віддаляється від Нього.
- ***Криза типу Д (негативізму).*** Негативне ставлення до церкви, сумніви. Після пережиття кризи цього типу формуються релігійні позиції.